

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

Постановка проблеми. Ефективність функціонування банківської системи країни визначається фінансовою стійкістю кожного банку. Під фінансовою стійкістю мається на увазі здатність банку як економічної системи трансформації ресурсів та ризиків ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Для забезпечення фінансової стійкості банку в сучасних умовах, для ефективного управління керівництву банку необхідно оцінити його реальний фінансовий стан. Але для банку важливий не тільки внутрішній аналіз його діяльності, але і порівняння результатів його роботи з результатами інших банків. Саме такий аналіз є відправним пунктом ефективного управління як кожним конкретним банком, так і банківською системою в цілому. Таку задачу можна вирішити за допомогою рейтингу фінансової стійкості банку. Тому вивчення проблеми побудови рейтингової методики оцінки фінансової стійкості банку є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо оцінки фінансової стійкості банку висвітлені в роботах Л. Примостки, В.М. Кочеткова, Л.В. Давидова, В.В. Коваленко, Н. Шелудько, Л.П. Белих та ін.

Вивчення робіт Л. Примостки, В.В. Коваленко, Л.Ю. Петриненко та інших свідчить про активне дослідження питань аналізу фінансової стійкості банку.

Постановка завдання. Незважаючи на численні публікації з даної проблеми, у вітчизняній економічній літературі немає єдиної універсальної методики оцінки фінансової стійкості банку. Здебільшого ці методики схожі, оскільки стосуються узагальнених характеристик діяльності банку, що зумовлює спрямованість аналізу, перелік та зміст аналітичних процедур, склад інформаційних даних, що використовуються в процесі аналізу. Тому в даній роботі ми спробуємо обґрунтувати підходи щодо формування системи показників, на основі яких можна здійснити оцінку фінансової стійкості банків.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стійкість в економічному аналізі традиційно визначається через систему кількісних і якісних показників, що характеризують структуру капіталу комерційного банку, ступінь концентрації її власного й залученого капіталу, фінансовий важіль, достатність фінансування активів з різною ліквідністю джерелами різного терміну і ступеня сталості. При цьому завжди відзначається, що поняття фінансової стійкості більш широке ніж ключові поняття фінансового аналізу: “ліквідність”, “платоспроможність”, “кредитоспроможність”. І більше того, оцінка фінансової стійкості тісно пов’язана й базується на оцінці ліквідності та платоспроможності, а, отже, є комплексною характеристикою якості діяльності банку.

Фінансова стійкість банку визначається через систему показників, що описують якість активів банку, якість пасивів банку, достатність капіталу, ліквідність банку, рентабельність діяльності банку тощо.

Оскільки на практиці для оцінки цих факторів застосовується досить велика кількість коефіцієнтів, виникає задача вибору з існуючої безлічі тільки тих коефіцієнтів, що впливають на фінансову стійкість банку.

Основними вимогами, яким повинні задовольняти показники, що пропонується використовувати в методиці, є обумовленість факторами, які впливають на фінансову стійкість банків, сполучуваність, порівнянність між собою по розмірності й односпрямованість, а також відсутність протиріч при зміні їхніх значень у протилежні сторони.

При синтезі підсумкової формули використовуємо показники, що характеризують ліквідність банку, достатність капіталу, якість активів і пасивів банку, рентабельність діяльності банку. Різні коефіцієнти, що використовуються практично у всіх відомих методиках аналізу фінансової звітності банків і методиках визначення банківських рейтингів згруповані в наступні підгрупи:

1. Коефіцієнти ліквідності (*Л1-Л3*):

- *Л1* – коефіцієнт миттєвої ліквідності, показує, в якому обсязі банк може виконати свої зобов’язання “до запитання”, розраховується за співвідношення високоліквідних активів та зобов’язань до запитання;
- *Л2* – коефіцієнт поточної ліквідності, показує, яку частину зобов’язань терміном до 30 днів банк може повернути в найкоротший термін, розраховується як співвідношення ліквідних активів терміном погашення до 30 днів та зобов’язань терміном погашення до 30 днів;

- $L3$ – показує частку ліквідних активів і характеризує масштаб прийнятих банком ризиків, розраховується як співвідношення ліквідних активів та робочих активів банку.
2. Коефіцієнти надійності або достатності капіталу ($Д1-Д3$):
    - $Д1$ – генеральний коефіцієнт надійності, що показує, наскільки вкладення банку в працюючі (ризиковані) активи захищені власним капіталом банку, яким погашатимуться можливі збитки у випадку неповернення або повернення в знеціненому вигляді того або іншого працюючого активу, розраховується як співвідношення капіталу банку та активів, зважених за ступенем ризику;
    - $Д2$ – розраховується як співвідношення капіталу та зобов'язань банку, показує масштаб здійснюваних банком операцій;
    - $Д3$ – показує частку резервів, сформованих за рахунок прибутку у власному капіталі, розраховується як співвідношення створених банком резервів на покриття можливих збитків та капіталу банку.
  3. Коефіцієнти, що характеризують якість активів ($Ак1-Ак3$):
    - $Ак1$ – розраховується як співвідношення робочих і загальних активів, показує, якою мірою банк використовує наявні в нього ресурси для одержання доходу;
    - $Ак2$ – характеризує якість кредитного портфеля банку з погляду наявності простроченої заборгованості, розраховується як співвідношення суми прострочених кредитів і суми виданих банком кредитів;
    - $Ак3$ – показує частку кредитів у сумі працюючих активів, свідчить про активність банку на ринку традиційних послуг, розраховується як співвідношення суми виданих кредитів і суми робочих активів банку.
  4. Коефіцієнти, що характеризують якість пасивів ($Пас1-Пас2$):
    - $Пас1$ – характеризує стабільність ресурсної бази, розраховується за формулою:

$$Пас1 = (З - З_3) / З, \quad (1)$$
 де $З$ – сумарні зобов'язання;
 $З_3$ – зобов'язання до запитання;
    - $Пас2$ – показує залежність ресурсної бази банку від ринку короткострокових банківських капіталів, розраховується за формулою:

$$Пас2 = (З - МБК_3) / З, \quad (2)$$
 де $МБК_3$ – сума залучених банком міжбанківських кредитів.
  5. Коефіцієнти рентабельності ($Р1-Р4$):

- *P1* – характеризує ефективність використання банком залучених ресурсів, розраховується як співвідношення прибутку банку і зобов'язань;
- *P2* – характеризує ефективність операцій, розраховується як співвідношення прибутку банку і робочих активів;
- *P3* – показує ефективність використання власного капіталу, розраховується як співвідношення прибутку банку і суми виданих кредитів;
- *P4* – показує розмір прибутку щодо валюти балансу або ефективність використання всіх ресурсів, розраховується як співвідношення прибутку і сумарних активів банку.

Крім наведених вище коефіцієнтів, використовуються також різні крос-коефіцієнти, що опосередковано характеризують і стан ліквідності, і структуру активів і пасивів тощо. Наприклад, дуже часто використовується співвідношення робочих активів і зобов'язань, що показує, наскільки банк зберігає розумне співвідношення між ліквідністю і рентабельністю операцій.

Наведені вище коефіцієнти є найбільш показовими і найчастіше використовуються для визначення ключових складових фінансової стійкості, таких як: достатність капіталу, ліквідність, рентабельність і структура балансу, включаючи якість активів і пасивів.

Для того, щоб підсумкова формула одночасно була репрезентативною, всеохоплюючою і збалансованою, тобто відображала всі основні сторони фінансової стійкості, і у той же час компактною, ясною, прозорою, необхідно, щоб вона включала найбільш істотні показники з кожної підгрупи. Для їхнього вибору необхідно визначити ступінь впливу кожного з перерахованих вище показників на фінансову стійкість банку.

Традиційно, показники, що включаються в підсумкову формулу, визначаються за допомогою експертної оцінки. На оцінку експерта, у свою чергу, впливає його стійке уявлення, сформоване в конкретних економічних умовах. Автор вважає, що ці показники мають визначатися змінами навколишнього середовища. З метою добору показників для включення в підсумкову формулу вибирається критерій, що характеризує залежність між достатністю капіталу й опосередковано прибутковістю банку в аспекті збільшення власних коштів і його ліквідністю. Даний критерій базується на концепції рівноваги у віддаленій перспективі або довгострокової рівноваги, що припускає, чим вище ліквідність, тим більш стійким є фінансовий стан банку, його капітальна адекватність, і, навпаки, чим нижче ліквідність, тим менш стійкий банк із погляду платоспроможності.

Оскільки фінансова стійкість банку в остаточному підсумку обумовлюється оптимальним сполученням у його діяльності капітальної адекватності, а опосередковано прибутковості і ліквідності, як узагальнюючий показник фінансової стійкості банку обрана функція наступних величин:

$$F = (K/A_{риз} + A_{вл}/Z_3), \quad (3)$$

K – капітал банку;

$A_{риз}$ – сума активів, зважена на ризик;

$A_{вл}$ – високоліквідні активи;

Z_3 – зобов'язання до запитання.

Оскільки на фінансову стійкість банку з погляду його платоспроможності і забезпечення повернення розміщених у банку депозитів істотний вплив має достатність його капіталу, то одним з доданків у функцію включене відношення власного капіталу (K) до активів, зважених з урахуванням ризику ($A_{риз}$). Ступінь ліквідності балансу банку, тобто його здатність вчасно виконувати свої зобов'язання, характеризується відношенням миттєво ліквідних активів ($A_{вл}$) до зобов'язань “до запитання” (Z_3).

Таким чином, збільшення значення критерію F свідчить про зростання платоспроможності і ліквідності банку за рахунок збільшення капітальної адекватності і зростання миттєвої ліквідності.

Для визначення впливу різних показників достатності капіталу, ліквідності тощо на критерій розраховується коефіцієнт кореляції між зміною значення критерію і зміною відповідних показників, що характеризують фактори фінансової стійкості. Тобто взаємозв'язок між зміною кожного з коефіцієнтів $Л1-Л3$, $Д1-Д3$, $Ак1-Ак3$, $Пас1-Пас2$, $P1-P4$ і зміною величини критерію визначатимемо на основі ступеню кореляційної залежності між ними.

Підсумкова формула рейтингу повинна, з одного боку, відображати вплив на фінансову стійкість кожного з факторів, що її визначають, а з іншого, не повинна бути громіздкою і складною для обчислень. Тому доцільно для включення у формулу рейтингу вибрати по одному коефіцієнту з кожної групи $Л1-Л3$, $Д1-Д3$, $Ак1-Ак3$, $Пас1-Пас2$, $P1-P4$, що мають найбільші і стабільні значення коефіцієнтів кореляції. Проведені обчислення за даними балансів банків України дали змогу визначити коефіцієнти кореляції між зміною кожного з обраних показників і збільшенням критерію.

Для включення в підсумкову формулу за результатами обчислень по описаному вище алгоритму були відібрані наступні коефіцієнти:

- коефіцієнт ліквідності, що характеризує стан короткострокової (миттєвої) ліквідності:

$$K_1 = A_{\text{вл}} / Z_3; \quad (4)$$

- генеральний коефіцієнт надійності, що показує, наскільки вкладення банку в працюючі активи захищені власним капіталом:

$$K_2 = K / A_p, \quad (5)$$

де A_p – сума робочих активів банку;

- коефіцієнт структури пасивів, що характеризує залежність ресурсної бази від короткострокового ринку міжбанківських кредитів:

$$K_3 = (Z - MBK_3) / Z; \quad (6)$$

- коефіцієнт структури активів, що показує частку кредитів у сумі працюючих активів:

$$K_4 = K_p / A_p, \quad (7)$$

де K_p – сума виданих кредитів;

- коефіцієнт рентабельності, що характеризує ефективність операцій:

$$K_5 = \Pi_p / A_p, \quad (8)$$

де Π_p – прибуток банку;

- крос-коефіцієнт, що показує, наскільки банк віддає перевагу рентабельності або прибутковості операцій на шкоду показникам ліквідності:

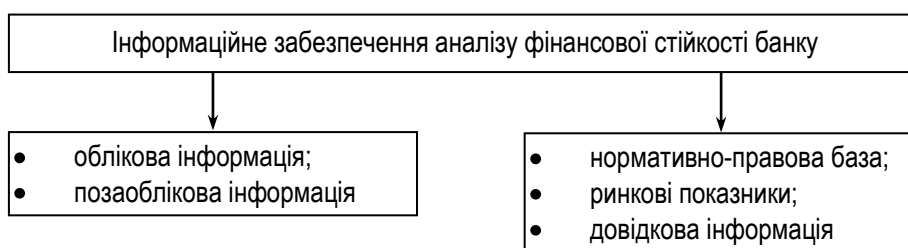
$$K_6 = A_p / Z. \quad (9)$$

Всі наведені коефіцієнти є односпрямованими, тобто більше їхнє значення відповідає кращій якості.

Сума цих показників з урахуванням впливу кожного з них на підсумковий результат (за допомогою вагових коефіцієнтів), являтиме собою деяке число (рейтинг), що може бути використане для оцінки ступеня фінансової стійкості банків щодо один одного з достатнім ступенем вірогідності.

Слід зазначити, що формалізація фінансової стійкості банку істотно залежить від розвинутості відкритої системи рейтингів та оцінок. За умови відсутності відкритої інформації про банківські капітали та їх ринкову вартість узагальнююча оцінка буде не зовсім об'єктивною.

Система економічної інформації, що забезпечує аналіз фінансової стійкості банку, подана на рис. 1.

Рис. 1. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості банку

Ефективність аналітичних процедур багато в чому обумовлюється якістю внутрішньої інформації, що становить більшу частину всієї інформаційної бази. Найбільш жорсткі вимоги традиційно ставляться до облікових джерел інформації. Дані обліку й звітність банків більше ніж якої-небудь іншої комерційної організації піддаються контролю й нагляду з боку державних і інших регулюючих органів, що, з одного боку, спрощує процес систематизації інформації (коли процедури докладно описані в нормативних актах, які регулюють банківську діяльність), а з іншого боку – підвищує мінімальний рівень вимог до якості інформації.

Висновки та перспективи подальших розвідок. В умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки дослідженню поняття стійкості банку повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ. Дослідження змісту понять стійкості банку та його фінансової стійкості дозволяє визначити критерії та методологію їх оцінки. Визначення набору показників, виходячи з теоретичного обґрунтування факторів фінансової стійкості, а також на основі аналізу коефіцієнта кореляції, є лише одним етапом побудови рейтингової методики оцінки фінансової стійкості банків. Для показників, що відібрані для включення в підсумкову формулу, необхідно обчислити вагові коефіцієнти, що є ще однією ключовою проблемою побудови коректної системи оцінки фінансової стійкості банків.

Список літератури

1. Васькович І.М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку // Формування ринкових відносин в Україні (укр.). – 2004. – № 2. – С. 40-43.
2. Коваленко В.В. Методи аналізу та управління фінансовою стійкістю комерційного банку // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 2. – С. 39-48.
3. Петриченко Л.Ю. Анализ методов оценки финансовой устойчивости коммерческих банков // Финансовая консультация (рус.). – 2002. – № 1. – С. 75-80.
4. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 10. – С. 40-45.
5. Склеповий Є.В. Складові стійкості комерційного банку // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 5. – С. 138-143.

6. Удовенко С.П. Финансовая устойчивость коммерческого банка // Фондовый рынок (рус.). – 2000. – № 9. – С. 2-6.
7. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы // Финансы и кредит (рус.). – 2002. – № 15. – С. 2-14.
8. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку // Вісник Національного банку України (укр.). – 2000. – № 3. – С. 40-44.
Отримано 28.11.2005

Крухмаль, О.В. Методичні основи рейтингової оцінки фінансової стійкості банків [Текст] / О.В. Крухмаль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - Т. 15. - С. 149-156.